

Цікаві факти про головний символ України до Дня державного герба

Державний герб – офіційний символічний знак держави, що в графічних і кольорових зображеннях виражає її історичні, національні, соціальні та інші традиції й особливості.

19 лютого відзначають День державного герба України. **32 роки** тому назад в цей день наша країна офіційно отримала один із трьох своїх головних державних символів.

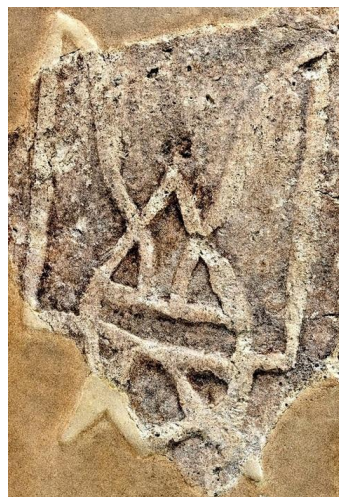
Цікаві факти про історію та еволюцію тризуба:

- *Перші зображення тризуба часів Київської Русі, відомі археологам, нараховують близько 1 тисячу років*

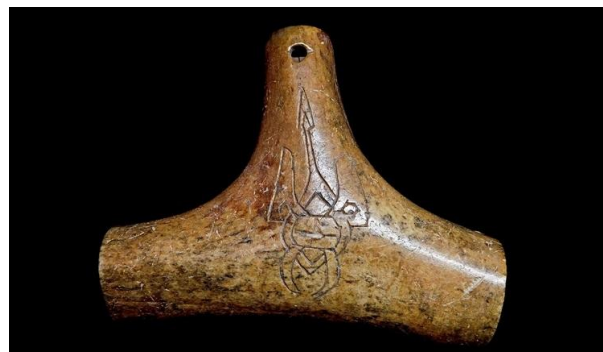
Хоча історики не знають точної назви тризуба за часів Київської Русі, добре впізнаване зображення археологи знайшли на численних артефактах епохи княжої держави. Найдавніші з таких пам'яток датуються X століттям.

Серед них – монети періоду князя Володимира Великого, цегла з тризубом Володимира, знайдена в руїнах київської Десятинної церкви, а також печатка його батька, князя Святослава, зі схожим символом (двозубом). Загалом за часів Київської Русі тризуб був родовим знаком Рюриковичів.

У ті часи його карбували не лише на монетах, але й на підвісках та перснях-печатках, пломбах, прикрасах та піхвах мечів, знаряддях праці, посуді, а також на цеглі, кахлях і каменях церков, замків, палаців (зокрема, такі зображення знайдені в Успенській церкві у Володимирі-Волинському та Софійському соборі в Києві).

Фрагмент плінфи з відбитком знаку Володимира Великого з Десятинної церкви в Києві, кін. X ст. (Національний музей історії України, Київ)

Кістяний виріб, орнаментований знаком Рюриковичів, кін. X – поч. XI ст. (Археологічний музей Інституту археології НАНУ)

Вірчий знак Володимира Великого з його власним символом, кін. X ст., срібло, позолота, лиття, гравіювання (збірка Музею родини Шереметьєвих, Київ)

Золотник князя Володимира Великого, кін. X – поч. XI ст. (Одеський археологічний музей НАН України)

- Період «забуття» тризуба тривав кілька століть

У середині XIII ст. тризуби – або ж схожі на них «знаки Рюриковичів» - зникли з широкого вжитку як державні чи особисті символи князів. Відтоді і аж до початку XIX сторіччя, коли почали знаходити перші монети Київської Русі з цим зображенням, тризуб не використовували в геральдиці та не досліджували історично.

Гербом Війська Запорізького – української козацької держави – був козак з мушкетом. Саме його зображували на військових печатках гетьманів та кошових отаманів у XVI – XVIII століттях. Остаточному утвердженню власної геральдичної системи в Україні завадила ліквідація автономії Гетьманщини у XVIII ст.

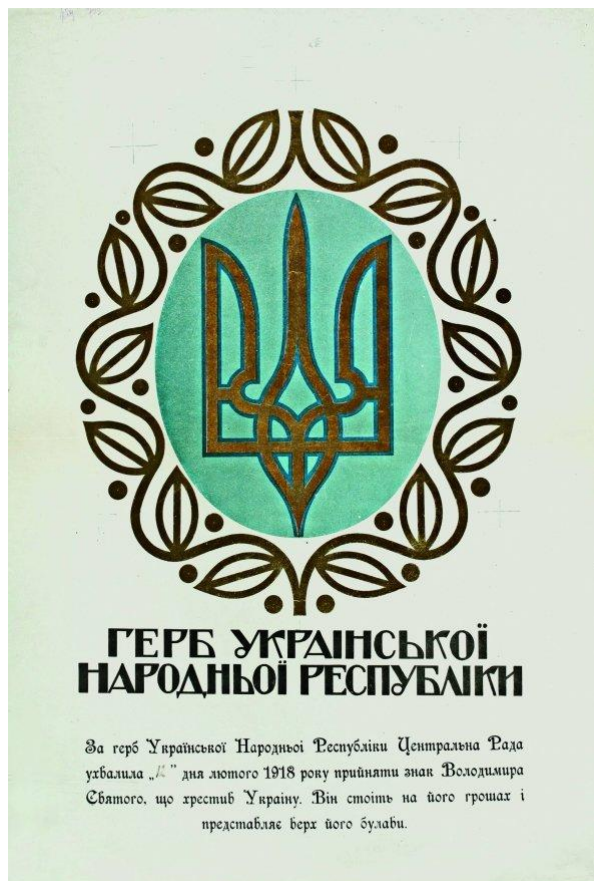

Печатка Війська Запорозького часів Петра Сагайдачного (ліворуч) та печатка гетьмана Григорія Лободи (праворуч), одна з найдавніших відомих гетьманських печаток (1595)

- Гербом УНР на початку XX ст. міг стати золотий плуг

Давній український княжий символ отримав нове життя на початку XX ст., під час Національно-визвольних змагань 1917-1921 років.

У грудні 1917 року саме тризуб був затверджений як герб Української народної республіки. Одним з авторів такої ідеї був професор Дмитро Антонович – член Української Центральної Ради та син Володимира Антоновича, український історик мистецтва й театру, політичний діяч, один із засновників Революційної української партії, редактор численних українських часописів.

Хоча тоді обговорювали чимало інших варіантів герба УНР – серед них була навіть ідея символу, пов’язаного з хліборобством та сільськогосподарською Україною. Михайло Грушевський, наприклад, [пропонував](#) золотий плуг на блакитному тлі – як символ «творчої мирної праці в новій Україні».

Саме Антонович очолив геральдичну комісію УНР, яка розглянула всі варіанти. Окрім запропонованого Грушевським плуга, були ще й такі ідеї:

- . Архистратиг Михаїл із мечем перемоги;
- . герб Війська Запорозького (козак з мушкетом);
- . золота літера «У» (чи літери «УНР») на синьому тлі – для офіційної назви нової країни, «Україна» чи «УНР»;
- . блакитний щит із тридцятьма золотими зірками для тридцяти історичних земель України – відповідно до новопропонованого

адміністративного поділу України.

Зрештою професор Антонович запропонував ще й тризуб – як історичний символ Київської держави, доби найбільшої могутності українських земель. Цю ідею пізніше підтримав і Грушевський, і саме такий герб затвердили у грудні 1917 року.

18 січня 1918 року тризуб схвалили також як державну емблему на першому військово-морському прапорі УНР.

Великий Державний Герб УНР. 1918 р.
Great State Emblem of the Ukrainian People's Republic. 1918.

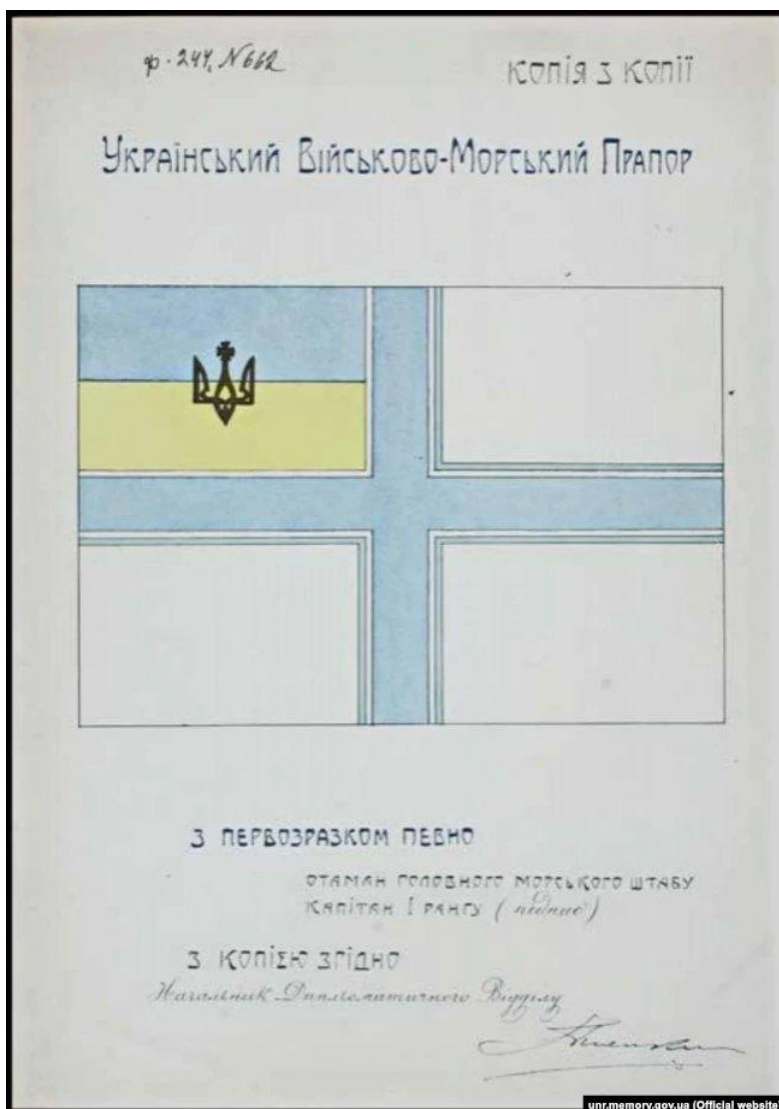

Малий Державний Герб УНР. 1918 р.
Little State Emblem of the Ukrainian People's Republic. 1918.

Заставка для дипломатичних документів УНР. 1918 р.
Vignette for the diplomatic document forms of the Ukrainian People's Republic. 1918.

А в березні 1918 року тризуб остаточно затвердили як великий і малий державний герб УНР (у різних варіантах орнаментального оздоблення). Автором цього зображення був Василь Кричевський. Тоді ж було схвалено велику й малу печатки УНР зі знаком тризуба.

Ілюстративний додаток до наказу ч. 192/44 від 18 липня 1918 року, яким затверджувався ескіз Українського військово-морського прапора

- Тризуб прикрашав карбованці УНР, гроші Української держави Скоропадського та Директорії

Тризуб, затверджений в грудні 1917 року Українською Центральною Радою, був зображений **на перших державних банкнотах УНР**.

Згодом тризуб залишився і на грошах часів Української держави гетьмана Павла Скоропадського та Директорії УНР.

Проекти деяких з банкнот цих часів розробив відомий графік та художник Георгій Нарбут. Саме йому було доручено створити державну печатку та герб держави Скоропадського у 1918 році.

Тризуб став основою малої печатки – єдиного розробленого Нарбутом державного символу, який встигли затвердити офіційно. Створений Нарбутом герб залишився лише проектом і був розроблений на основі національної символіки гетьманської держави Війська Запорозького. В центрі синього щита розміщувався козак, одягнений у золоті шати і з мушкетом на лівому плечі. А вже над щитом

височів золотий тризуб.

Ані цей герб, ані велику печатку в Українській державі так і не встигли затвердити офіційно. А ескіз великого герба, створений Нарбутом, не зберігся.

**- Один з перших прототипів великого герба створив уряд
УНР в екзилі**

Тризуб, дуже схожий на сучасний герб незалежної України, був центральним елементом трьох ескізів, які у 1939 році розробив на замовлення уряду УНР в екзилі художник Микола Битинський.

Битинський з 1920-х років мешкав у Празі, а український уряд в еміграції звернувся до нього з ідеєю розробити геральдичні символи для майбутньої незалежної держави – надія на її відродження посилилася на тлі невідворотних історичних змін кінця 1930-х.

У 1939 році Битинський створив проекти великого, середнього й малого державних гербів України. Головною ідеєю цих ескізів була соборність українських земель, які на той час перебували у складі різних державних утворень: Чехословацької Республіки, Польської республіки, Румунського королівства, СРСР.

Розроблені Миколою Битинським ескізи великого, середнього і малого гербів / Інфографіка: LB.ua / Міжнародна виставка «Знак Соборності. Великий державний герб України: від Нарбути до Якутовича»

Малим гербом художник обрав золотий тризуб на блакитному щиті.

Середній герб складався з п'яти регіональних гербів, розміщених на одному щиті, а в центрі розташовувався малий герб. Регіональними гербами були герб

Київщини як символ Наддніпрянської України; герб Львівщини як символ Галичини – золотий коронований лев на блакитному тлі; герб Буковини і Бессарабії; герб Карпатської України; герб Кубані як символ українського козацтва.

Великий герб мав складний малюнок: його центральною частиною Битинський зробив тризуб (малий герб), який підтримували срібний архангел Михаїл та золотий коронований лев – уособлення столиць Київської Русі та Галицько-Волинського князівства. Під щитом малого герба були покладені навхрест клейноди українського козацтва на золотих ратишах – золота короґва з хрестом та срібний бунчук. Уся центральна композиція оточувалася вінком, який переплітався жовто-блакитною стрічкою. На вінку були розташовані п'ять гербів основних українських земель: Правобережжя, Лівобережжя, Галичини-Буковини, Закарпаття та Кубані.

Проект Битинського був популярним у середовищі української діаспори аж до часів проголошення незалежності України.

- День герба відзначають в дату його затвердження в незалежній Україні

19 лютого 1992 року Верховна Рада незалежної України затвердила своєю [постановою](#) **малий державний герб**. Ним став золотий тризуб на синьому щиті – національний символ українців часів визвольних змагань ХХ століття. Разом з прапором та гімном герб є одним з трьох головних державних символів України.

У постанові 1992 року зазначено, що малий герб надалі має бути «головним елементом великого герба України». Однак історія із затвердженням великого герба затягнулася на довгі роки.

- У Конституції України прописано кілька вимог до великого державного герба

У [Конституції](#), прийнятій у 1996 році, зазначено, що в Україні має існувати також великий державний герб (стаття 20). При цьому Основний закон передбачає такі вимоги до нього:

. **головним елементом** великого герба повинен бути малий герб (тризуб) – як «знак княжої держави Володимира Великого»;

. проєкт великого герба повинен бути затверджений з урахуванням не лише малого герба, але й **герба Війська Запорізького (козак з мушкетом)**;

. за ескіз великого герба, як і за закон про опис державних символів України та порядок їх використання, мають проголосувати **не менше ніж дві третини від конституційного складу Верховної Ради**.

Спочатку конституційна комісія, яка готувала проєкт Конституції України, планувала затвердити лише один герб та визнати ним тризуб. Однак разом із питанням про статус Криму та української мови тема герба виявилася однією з найбільш спірних, і зрештою в «конституційну ніч» 1996 року пункт про великий герб таки був внесений до проєкту Основного закону.

Відтоді було здійснено кілька спроб врегулювати це питання та визначитися з великим державним гербом. Конкурси проводилися в 1996 і 2007 роках, а в 2001-му один із проєктів навіть намагалися затвердити на законодавчому рівні.

Однак великий герб так і не був офіційно створений, через що у 2020 році депутати від Слуги народу запропонували знову повернутися до цього питання. За ініціативи депутатів цієї фракції у серпні 2020 року Верховна Рада прийняла постанову про оголошення конкурсу на найкращій ескіз великого державного герба України.

- Затверджений проєкт великого герба – це нове забуте старе

У листопаді 2020 року було оголошено переможця проведеного Кабміном нового конкурсу на найкращий ескіз великого герба України.

Переможцем став художник Олексій Кохан, співавтор малого герба України. Він член Національної спілки художників України, з кінця 90-х був головним художником журналу Перець, десятиліттями працював як фахівець книжково-журнальної графіки та геральдики. Кохан є автором прапора прикордонних кораблів України, також розробив символіку для низки районів і міст України.

Представлений ним герб, на думку голови журі конкурсу Андрія Гречила, «дуже добре композиційно відображає ідею соборності та єдності України – в постатях Архангела Михаїла і лева» Окремо Гречило відзначив «оригінальне рішення» художника розмістити козака з мушкетом на хоругві, яка увінчує малий державний герб України. «Якщо розглядати весь герб в цілому, він розповідає історію становлення української держави», - заявив голова журі конкурсу.

Однак цей проєкт не новий для України. **Свій ескіз Кохан створив майже 25 років тому** – проєкт вже претендував на перемогу в аналогічному конкурсі 1997

року. За умовами нинішнього «змагання» допускалася участь робіт, представлених на попередніх конкурсах.

Перша реакція на презентований ескіз в Україні виявилася неоднозначною. Одразу після оголошення переможця конкурсу суперечки про новий можливий герб затьмарили в українських соцмережах чимало інших тем.

Проте саме цей ескіз Верховна Рада затвердила в першому читанні у 30-ту річницю незалежності України – 24 серпня 2021 року. За таке рішення проголосували 257 народних депутатів. При цьому жодного голосу на підтримку законопроєкту не дали фракції Європейська солідарність, Опозиційна платформа – За життя і Голос.

Крапку в питанні затвердження великого герба не поставлено і досі: у вересні 2021 року тодішній голова партії Слуга народу Олександр Корнієнко припустив, що ескіз великого державного герба може зазнати змін після розгляду у другому читанні. Він нагадав, що рада в першому читанні не голосувала за проєкт «в цілому», тому депутати «відкрили можливість внести ті зміни, які більше за все зараз хвилюють суспільство». «Я не говорю про критиканів, а про притомну частину геральдистів і наших різних художників. Багатьох турбує перш за все монархічна корона. Насправді є республіки, у яких на гербі є корона. Вона не символізує монархію, а, як правило, цілісність країни, але давайте подискутуємо. Так само є дискусії щодо анатомічно-фізіологічних особливостей лева», - сказав Корнієнко, додавши, що наразі депутати готують правки до законопроєкту.